

STATYSTYKA W PRAKTYCE

Katarzyna ANDRZEJCZAK
Agata KLIBER

Pomoc rozwojowa Francji dla krajów afrykańskich¹

Streszczenie. *W artykule dokonano analizy oficjalnej pomocy rozwojowej, udzielanej przez Francję krajom Afryki w latach 2001—2012. Pod pojęciem oficjalnej pomocy rozwojowej rozumie się przepływy finansowe kierowane przez instytucje państw dawców do określonej grupy krajów i instytucji wielostronnych w celu wspierania rozwoju i dobrobytu krajów rozwijających się. Celem badania jest zweryfikowanie, czy deklarowane przez donatorów (tu Francję) kryteria udzielania wsparcia finansowego, określone m.in. w Milenijnych Celach Rozwoju (zdefiniowanych na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ w 2000 r.), mają pokrycie w wielkości faktycznych przepływów finansowych.*

Analizie poddano dane na temat wielkości pomocy rozwojowej krajów z lat 2001—2012, w podziale na następujące podgrupy: kraje będące historycznymi koloniami oraz niebędące nimi i kraje posiadające zasoby surowców naturalnych oraz ich nieposiadające. Dla każdej podgrupy oszacowano model panelowy z efektami stałymi. Stwierdzono, że jakkolwiek w sferze postulatów francuskiej polityki zagranicznej podnoszone są głównie kwestie rozwoju i walki z ubóstwem, struktura odbiorców pomocy rozwojowej udzielanej przez Francję jest istotnie uzależniona od wspólnej przeszłości kolonialnej, zasobności w źródła energii (ropa, gaz, uran), poziomu migracji oraz bilateralnej wymiany handlowej.

Słowa kluczowe: oficjalna pomoc rozwojowa, Deklaracja Milenijna ONZ, model panelowy z efektami stałymi.

JEL: F35, O55, P45

¹ Artykuł opracowany na podstawie referatu wygłoszonego podczas Ogólnopolskiej Konferencji *Pomiar ubóstwa i wykluczenia społecznego w układach regionalnych i lokalnych*, Poznań, 11 i 12 czerwca 2015 r. Badanie finansowane ze środków projektu Narodowego Centrum Nauki SONATA nr DEC-2013/09/D/HS4/01849.

Wraz z przełomem wieków XX i XXI pomoc rozwojowa krajom ubogim uległa istotnym przemianom, które zachodzą dwutorowo — z jednej strony w sferze przedmiotowej, a z drugiej podmiotowej. W konsekwencji zmienia się zarówno retoryka pomocy, jak i równowaga sił w stosunkach międzynarodowych (Harman i Williams, 2014). Szczególnie można je obserwować na przykładzie Afryki. Kontynent ten przyciąga uwagę nie tylko jako odbiorca pomocy, ale również jako atrakcyjne miejsce inwestycji, rezerwuar ziemi pod uprawę oraz źródło surowców m.in. energetycznych (Milczarek, 2014). W sytuacji narastającego obecnie kryzysu demokracji, problemy dysproporcji w rozwoju gospodarczym zyskują na aktualności. Realnym tego wyrazem jest narastające zjawisko migracji oraz coraz wyraźniej zmieniające się postawy społeczne, znajdujące oddźwięk w wynikach wyborów. W związku z tym powracają wątpliwości dotyczące pomocy rozwojowej jako narzędzia wspierającego rozwój gospodarczy, ale również dotyczą one polityki zagranicznej donatora i związanych z nią sojuszy geopolitycznych.

System pomocy czy też współpracy rozwojowej, rozumiany jako całokształt stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych oraz wynikające z niego wzajemne powiązania i interesy, podlega dynamicznym zmianom. Jego założenia sformułowane przeszło pół wieku temu zmieniły się pod wpływem globalizacji oraz przesunięcia „geografii wzrostu”, z Północy na Południe. Warto zatem rozważyć, czy zmiana w sferze deklaratywnej i normatywnej systemu znajduje swoje odzwierciedlenie w praktyce pomocy rozwojowej.

Celem badania jest zatem określenie, jakie kraje otrzymują największą pomoc rozwojową udzielaną przez Francję na kontynencie afrykańskim, a także jakie cechy przyczyniają się do zwiększenia pomocy. Dokonano analizy danych statystycznych w zakresie pomocy rozwojowej Francji dla krajów afrykańskich w latach 2001—2012. Początek wieku stanowił cezurę w polityce rozwojowej oraz próbę nadania jej kształtów realnej pomocy. Donatorzy tym samym niejako potwierdzili, że wcześniejszy system pomocy przyczyniał się do negatywnych zjawisk na kontynencie afrykańskim, a przynajmniej nie był wystarczająco skuteczny z punktu widzenia odbiorców pomocy. W badaniu oszacowano modele panelowe z efektami stałymi dla całego zakresu danych oraz w określonych podgrupach (kraje posiadające i nieposiadające surowców, jak również będące byłymi koloniami i nimi niebędące). Przyjęty podział na podgrupy wynika z wcześniejszych badań w tym zakresie oraz doświadczeń zebranych podczas badań prowadzonych w Afryce Subsaharyjskiej. W pracy wykorzystano dane dotyczące pomocy rozwojowej przekazywanej do krajów o niskich i średnich dochodach, zgodnie z terminologią przyjętą przez OECD (*Organization for Economic Cooperation and Development*).

Okazuje się, że wielkość pomocy rozwojowej zależy w dużej mierze od czynników politycznych i handlowych, a dopiero w drugiej kolejności od sytuacji gospodarczej kraju i od poziomu jego ubóstwa. Znacznie więcej pomocy udzielanej przez Francję (poza nielicznymi wyjątkami) otrzymały kraje będące

w przeszłości jej koloniami. Również kraje zasobne w ropę i/lub gaz otrzymały znacznie większą pomoc niż kraje pozbawione zasobów naturalnych. Czynniki mającymi istotny wpływ na wielkość otrzymywanej pomocy są także stopa migracji oraz otwartość kraju biorcy na inwestycje francuskie.

Badanie stanowi rozszerzenie i uzupełnienie artykułu Andrzejczak i Kliber (2015). W cytowanym studium autorki za pomocą dynamicznego modelu panelowego weryfikowały motywację Francji jako donatora pomocy rozwojowej dla krajów afrykańskich. Badanie przeprowadzone było dla wielkości absolutnych tej pomocy, przy założeniu konsekwencji prowadzonej polityki (stąd model dynamiczny). W prezentowanym w artykule badaniu podjęto analizę wielkości pomocy rozwojowej *per capita* przekazywanej krajom afrykańskim. Przyjęto założenie, jak również przeprowadzono jego weryfikację, że motywacja donatora jest uzależniona od posiadania przez dany kraj zasobów ropy/gazu i statusu historycznej kolonii Francji oraz to, że głównym czynnikiem objaśniającym wielkość pomocy *per capita* przekazywanej danemu krajowi są jego cechy, natomiast pozostałe wielkości odgrywają marginalną rolę.

EWOLUCJA SYSTEMU POMOCY ROZWOJOWEJ

Nieskuteczność pomocy rozwojowej i krytyka wymierzona w donatorów stanowiły przesłankę zmian jej systemu (Easterly i Pfitze, 2008; Simplicio, 2014; Doucouliagos i Paldam, 2013). Objęły one preferowane metody działania (*Country Programmable Aid* — CPA; *Poverty Reduction Strategies* — PRS)² oraz sposób postępowania (np. pomiar efektywności działania, realizacja mierzalnych celów). Ponadto na jego ewolucję miały wpływ przeobrażenia w gospodarce światowej, takie jak zmiana „geografii wzrostu”, czynniki społeczne, polityczne itd., przy czym szczególną uwagę należy zwrócić na pojawienie się nowych uczestników pomocy rozwojowej i wzrost ich znaczenia w obrębie systemu.

Lata 90. XX w. uważa się za tzw. straconą dekadę z punktu widzenia rozwoju gospodarczego krajów Afryki o niskich i średnich dochodach. Postępujące zubożenie i pogłębianie się w tych krajach problemów stanowiły gospodarcze konsekwencje kryzysu naftowego w latach 70. XX w., fiaska polityki dostosowania strukturalnego, wojen domowych i zamachów stanu (Easterly i Pfitze, 2008; Williamson, 2004). Były one wynikiem rosnącego zadłużenia, wzrostu liczby ludności żyjącej poniżej progu ubóstwa, a także niskiego poziomu wzrostu gospodarczego, braku instytucji państwowych oraz korupcji związanej m.in. z otrzymywaniem pomocy rozwojowej (Acemoglu i Robinson, 2015). Pomimo otrzymywania takiej pomocy, kraje afrykańskie, a szczególnie subsaharyjskie, w znacznej mierze nie poradziły sobie z problemami, które dotknęły je w drugiej połowie XX w.

² CPA — część pomocy, która programowana jest dla indywidualnych potrzeb odbiorcy lub regionu; PRS — strategia przygotowywana przez rządy odbiorców pomocy, w których analizowane są podstawowe wyzwania walki z ubóstwem oraz identyfikowane potencjalne obszary współpracy.

Pojawiło się wiele badań skuteczności pomocy rozwojowej (Burnside i Dollar, 2000; Birdsall, Rodrik i Subramanian, 2005; Easterly i Pfitze, 2008; Acemoglu, Johnson i Robinson, 2012; Doucouliagos i Paldam, 2013). Dostrzeżono potrzebę zreformowania systemu współpracy rozwojowej i monitorowania jej skuteczności, m.in. poprzez sprecyzowanie celów. Od początku XXI w. podejmowano inicjatywy mające zmienić charakter systemu współpracy rozwojowej na bardziej zorientowany na odbiorcę. Wynikało to przede wszystkim z przyjętych celów sformułowanych w Deklaracji Milenijnej z 2000 r., Deklaracji Paryskiej z 2005 r. oraz Deklaracji z Akry z 2008 r., a także na Forum w Busan w 2011 r., natomiast od 2015 r. ze sformułowanych Celów Zrównoważonego Rozwoju, określających zobowiązania dotyczące donatorów pomocy rozwojowej.

Istotnym czynnikiem wpływającym na zmiany podmiotowe w grupie krajów udzielających pomocy był wzrost znaczenia organizacji międzynarodowych, a przede wszystkim Unii Europejskiej (UE) i Banku Światowego, który polegał na stopniowym zwiększaniu udziału pomocy multilateralnej w całkowitym jego wolumenie. Uważano bowiem, że donatorzy multilateralni reprezentujący grupy państw nie realizują partykularnych interesów narodowych, a tym samym ich działania w większym stopniu wiążą się z potrzebami beneficjentów (McEwan i Mawdsley, 2012). Jednak doświadczenia wynikające z badań wskazują, że bardzo często pluralizm tych organizacji jest iluzoryczny. Dotyczy to przede wszystkim znacznego zaangażowania Francji, a także UE, w popieranie działań organizacji i przedsiębiorców we francuskojęzycznych krajach afrykańskich³.

Obok organizacji międzynarodowych duże znaczenie we współpracy rozwojowej zaczęli odgrywać tzw. „hojni” donatorzy ze Skandynawii oraz Beneluxu. Pomoc przekazywana przez te kraje w ujęciu absolutnym jest mniejsza niż np. Stanów Zjednoczonych, ale stanowi większy udział w ich własnym PKB. Przyjęto, że dzięki temu, iż kraje te są pozbawione powiązań kolonialnych, to faktycznie realizują politykę rozwojową mając na uwadze rozwój krajów korzystających z pomocy. Działalność ta pozwoliła im podnieść swoje znaczenie w stosunkach międzynarodowych.

Ponadto w systemie pomocy nie sposób pominąć znaczenia krajów nienależących do DAC (*Development Assistance Committee* — Komitet Pomocy Rozwojowej), takich jak: Arabia Saudyjska, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Izrael czy Kuwejt. Kraje te od lat udzielały pomocy rozwojowej, aczkolwiek jej wysokość ulegała istotnym wahaniom w poszczególnych latach. W latach 1970—2015 stanowiła ona średnio 9% całkowitej pomocy, w 2015 r. ok. 11% (było to więcej niż całkowity udział pomocy multilateralnej instytucji europejskich), ale w okresie 2003—2012 wynosiła 4%. Grupa takich krajów jednak rozszerza się, dołączyły do niej w ostatniej dekadzie Rosja, Tajlandia czy Kazachstan.

³ Wnioski z badań terenowych w Senegalu i Wybrzeżu Kości Słoniowej realizowanych w marcu 2016 r., finansowane przez NCN w ramach grantu SONATA nr DEC-2013/09/D/HS4/01849.

Warto nadmienić, że do grona donatorów dołączyły kraje, które m.in. w wyniku transformacji ustrojowej uzyskały status gospodarki o wysokich dochodach. Wśród nich znalazła się m.in. Polska, Czechy i Słowacja. Polska pomoc osiągała jednak stosunkowo nieduże kwoty (1,662 mld zł w 2015 r.)⁴.

Największe znaczenie w ewolucji systemu miało pojawienie się na międzynarodowej arenie stosunków Północ—Południe przedstawicieli takich krajów, jak Chiny, Indie czy Brazylia (OECD, 2012). Stanowią one realną konkurencję dla donatorów pomocy w Afryce. Jednak wartość pomocy udzielanej przez te kraje nie jest ujmowana w statystyce OECD. Obecność w systemie pomocy rozwojowej tych krajów zwiększyła ich znaczenie w handlu z krajami Afryki i w pewnym sensie wyparła lub zmniejszyła znaczenie tradycyjnych donatorów, takich jak Francja⁵.

Pojawienie się nowych uczestników, a także zmiana relacji i znaczenia donatorów wpłynęły na konieczność zredefiniowania jego założeń. Struktura stosunków rozwojowych znana w XX w. i ukształtowana w ramach OECD, Banku Światowego i MFW została zastąpiona systemem znacznie bardziej złożonym (Woods, 2008; Eyben, 2012; Gore, 2013). Polityka rozwojowa przestała być ograniczona do tradycyjnych celów promowanych przez członków DAC, takich jak demokratyzacja i wprowadzanie gospodarki wolnorynkowej (Chauvet i Collier, 2009; Kim i Lightfoot, 2011) ani też do znanych form pomocy.

Zmiany w ujęciu podmiotowym wpłynęły na zmiany o charakterze przedmiotowym. Tradycyjne pojmowanie pomocy rozwojowej jako publicznych przeływów do beneficjentów z listy krajów rozwijających się DAC oraz do organizacji wielostronnych traci na aktualności⁶. Wynika to z faktu, że nie można ignorować pomocy przekazywanej przez nowych uczestników, którzy nie należą do DAC czy też nieraportowanej do OECD lub niespełniającej kryteriów oficjalnej pomocy rozwojowej ODA (*Official Development Aid*). Przykładowo, pomoc chińska udzielana głównie w formie projektów oraz długoterminowych pożyczek na inwestycje nie jest ujawniana, a zatem nie można zakwalifikować jej do kategorii ODA (Bräutigam, 2011). Jednocześnie trudno jest nie dostrzec znaczenia tej pomocy zarówno dla jej odbiorców, jak i stosunków międzynarodowych. Przez współpracę rozwojową rozumie się każdą relację gospodarczą polegającą na finansowaniu celów rozwojowych w krajach rozwijających się przez organizacje państwowe, a w szerokim znaczeniu także pozarządowe. Nie należy natomiast traktować jako pomocy rozwojowej działalności dobroczynnej i humanitarnej, która nie jest podporządkowana realizacji celów rozwoju gospodarczego czy pomocy militarnej.

⁴ Warto zwrócić przy tym uwagę, że Polska koncentruje się na Partnerstwie Wschodnim, a także na Bliskim Wschodzie w ramach priorytetów geograficznych polityki rozwojowej.

⁵ Wnioski z badań terenowych w Senegalu i Wybrzeżu Kości Słoniowej realizowanych w marcu 2016 r., finansowane przez NCN w ramach grantu SONATA nr DEC-2013/09/D/HS4/01849.

⁶ Muszą one zawierać co najmniej 25% darowizny (skalkulowanej do 20% odsetek rocznie) udzielanej głównie w celu promocji rozwoju gospodarczego i dobrobytu krajów odbiorców.

Jakkolwiek przyjęło się krytykować tradycyjnych donatorów uznając, że ich polityka prowadzi do zahamowania rozwoju krajów odbierających pomoc, ponieważ eksportują oni gotowe produkty, z którymi nie może konkurować rodzimy przemysł, to nowi donatorzy postępują w zasadzie tak samo. Wielu autorów zwraca uwagę, że w gruncie rzeczy współpraca rozwojowa z krajami Południa, w tym z Chinami, opiera się na podobnych podstawach, a w szczególności polega na drenażu zasobów naturalnych i poszukiwaniu rynków zbytu (Chaponniere, Comolet i Jacquet, 2009). Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w krajach Afryki z punktu widzenia wszystkich donatorów służą również ich interesom (Page i te Velde, 2004; Chafer i Cumming, 2011). Chiny i Indie mogą zaoferować Afryce kapitał w zamian za surowce energetyczne bez jednoczesnych wymagań dotyczących demokratyzacji i wolnego rynku, ale zyskują też dostęp do zasobów ziemi i produkcji żywności (Walker, 2008, s. 21—28).

Zważywszy na fakt, że grono donatorów stanowi liczną i zróżnicowaną grupę, interesującym problemem badawczym jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy ich działania podporządkowane są realizacji celów rozwojowych krajów biorców czy też własnym długo- lub krótkookresowym celom politycznym, społecznym lub gospodarczym. Szczególnie istotna wydaje się działalność Francji w tym zakresie, która realizuje swoje cele zarówno w ujęciu bilateralnym, jak i w ujęciu multilateralnym, jako ważny członek UE.

POLITYKA ROZWOJOWA FRANCJI

W artykule skoncentrowano się na analizie pomocy rozwojowej udzielanej przez Francję krajom Afryki. Francja należy do grupy tzw. donatorów tradycyjnych, mających długą tradycję przyznawania pomocy. Francję, ale również Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię uważano za donatorów traktujących kraje afrykańskie instrumentalnie i narzucające im własne wzorce postępowania w sferze gospodarczej czy społeczno-kulturowej. Pomoc tych krajów miała charakter warunkowy, wymagano bowiem od beneficjentów prowadzenia reform w kierunku demokratyzacji oraz wolnego rynku. Działania takie były i są krytykowane jako mające szablonowy charakter oraz niedostosowane do konkretnych warunków w kraju odbiorcy. Niepowodzenie polityki dostosowania strukturalnego w krajach otrzymujących pomoc uważane jest za jedną z głównych przyczyn kryzysu zadłużenia (Andrzejczak, 2014). CPA i PRS są inicjatywami mającymi zmienić mechanizm pomocy od donatorów tradycyjnych. Jednocześnie tradycyjni donatorzy jako reprezentanci kultury Zachodu poprzez zjawisko akulturacji oraz dyfuzji kultury przeniknęli w pewnym zakresie do społeczeństw afrykańskich. Budzi to sprzeczne emocje w krajach regionu i wpływa na ich postrzeganie zarówno jako donatorów, jak i inwestorów. Wpływ kulturowy w przypadku Francji utrzymywany jest w sposób szczególny poprzez wspólnotę językową łączącą kraje frankofońskie.

Francja ma wieloletnie doświadczenie w udzielaniu pomocy rozwojowej i należy do największych donatorów. Jako członek UE jest w grupie państw, które udzielając pomocy kierują się dążeniem do poszerzenia własnej, relatywnej, przewagi w stosunkach międzynarodowych (Chafer i Cumming, 2011). Takie postrzeganie działań Francji osadzone jest w kontekście jej wieloletnich stosunków z krajami Afryki (Charnoz i Severino, 2007). Zwierzchność kolonialną — formalnie zakończoną — zastąpiono gospodarczym i politycznym uzależnieniem dawnych kolonii na podstawie gęstej sieci porozumień kulturowych i handlowych. Kolonializm Francji faktycznie przekształcono zatem w neokolonializm (Hugon, 2008). Francja rozpoczęła realizację strategii *Franceafrique*, której założeniem było zapewnienie sobie surowcowego zaplecza oraz rynku zbytu przedsiębiorstwom, jak również utrzymanie wpływów politycznych. Pomimo oficjalnego zerwania z terminem „kolonializm”, obecność Francji w krajach będących dawniej jej koloniami jest wciąż silnie odczuwalna, jak również znacząca w stosunkach politycznych i gospodarczych tych państw.

Poza celami gospodarczymi utrzymywanie silnych wpływów w krajach beneficjentów pozwalało Francji zachować rolę ważnego gracza na arenie międzynarodowej. Współcześnie relacje z krajami Afryki w sferze międzynarodowych stosunków politycznych prowadzone są w warunkach wojny z terroryzmem oraz próby utrzymania równowagi sił i stabilizacji międzynarodowego pokoju (Chou, 2012). Z punktu widzenia interesów Francji szczególnym czynnikiem wpływającym na stosunki z krajami Afryki jest rosnące znaczenie Chin zarówno jako partnera we współpracy rozwojowej, jak i handlowego (Quadir, 2013; Babaci-Wilhite, Macleans, Geo-JaJa i Shizhou, 2013).

Polityka rozwojowa prowadzona przez Francję przeszła istotne przeobrażenie po 2000 r. w sferze deklaratywnej, m.in. pod wpływem zmieniających się rządów w Pałacu Elizejskim, jak również nastrojów na arenie europejskiej i międzynarodowej⁷. Francja deklaruje, że jej nowa polityka rozwojowa dotyczy gospodarki, społeczeństwa i środowiska oraz jest podporządkowana walce z ubóstwem i zapewnieniu zrównoważonego rozwoju. Jednocześnie deklaruje priorytetowe traktowanie obszarów frankofońskich. Określono następujące główne wyzwania polityki rozwojowej: promowanie pokoju, stabilności, praw człowieka i równouprawnienia płci; działanie na rzecz równości, sprawiedliwości społecznej i rozwoju zasobów ludzkich; dbanie o zrównoważony rozwój gospodarczy i zatrudnienie; zachowanie światowych dóbr publicznych. Uznano, że strategicznymi partnerami oraz priorytetowymi odbiorcami pomocy udzielanej przez Francję są: Benin, Burkina Faso, Burundi, Dżibuti, Komory, Ghana, Gwinea, Madagaskar, Mali, Mauretania, Niger, Republika Środkowoafrykańska, Demokratyczna Republika Konga, Czad, Togo i Senegal (MAE, 2015). Zaledwie dwa spośród tych krajów nie były w przeszłości kolonią francuską. Jeśli przyjąć, że racjonalne jednostki podejmują działania, które na gruncie posiadanej przez nie wiedzy, do-

⁷ Polityka Francji wobec krajów afrykańskich, niezależnie od rozwiązań formalnych, tradycyjnie traktowana jest jako prerogatywa prezydencka.

świadczenia i wartości prowadzą do realizacji zamierzonych celów, to analiza przepływów pomocy może stanowić podstawę do określenia faktycznej motywacji jej udzielania przez Francję (Kmita, 1991).

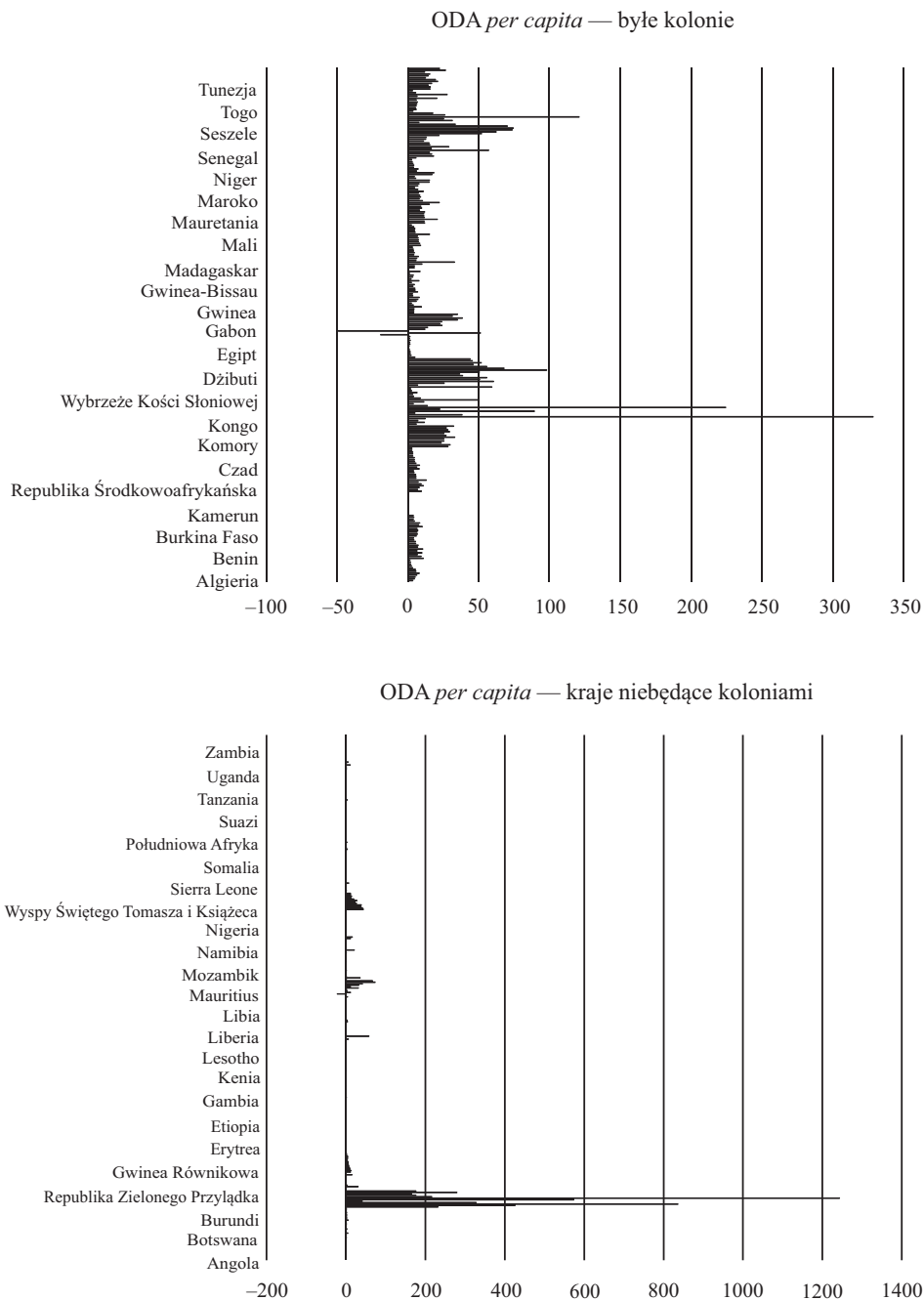
DANE

Zważywszy na przeszłość Francji uznano, że istotnym kryterium udzielania przez nią pomocy może być bliskość wynikająca z dawnych więzów kolonialnych. Przyjęto, że bliskość pomiędzy partnerami w relacji może stanowić zarówno czynnik pozytywny, jak i negatywy mający wpływ na bieżące stosunki. Bliskość takich partnerów wynika ze wspólnych doświadczeń — dawnych i współczesnych — opartych na zachowaniu we współpracy, jak również w konflikcie. Leży ona u podstaw stosunków międzypaństwowych (Crescenzi, Enterline i Long, 2008) i stanowi ważny element współpracy rozwojowej, czego wyrazem jest współpraca w tym zakresie francusko-afrykańska. Ponadto uznano, że zasoby naturalne kraju odbierającego pomoc mogą stanowić przesłankę udzielania pomocy rozwojowej, jeśli jest ona podporządkowana polityce neokolonialnej. W związku z tym przepływy pomocy rozwojowej udzielanej przez Francję analizowano w podgrupach krajów odbiorców.

Na wykresach przedstawiono szeregi czasowe pomocy rozwojowej udzielanej przez Francję krajom afrykańskim w podziale na kraje będące i niebędące historycznymi koloniami (wykr. 1) oraz na kraje posiadające i nieposiadające zasobów ropy i/lub gazu ziemnego (wykr. 2). Różnice na korzyść dawnych kolonii i krajów posiadających zasoby surowców energetycznych są wyraźnie widoczne. Wśród krajów powiązanych historycznie z donatorem zwraca uwagę wartość pomocy udzielanej Wyspom Zielonego Przylądka i Mauritiusowi, charakteryzujących się stosunkowo małą populacją oraz Demokratycznej Republice Konga. Ten francuskojęzyczny kraj ma ogromne złoża zasobów naturalnych i pomimo że należy do najbiedniejszych krajów borykających się z problemami instytucjonalnymi i konfliktami wewnętrznymi, jednocześnie jest atrakcyjnym partnerem handlowym, należy do priorytetowych odbiorców pomocy udzielanej przez Francję. Francja w 2011 r. zredukowała zadłużenie tego kraju o 1 mld dolarów.

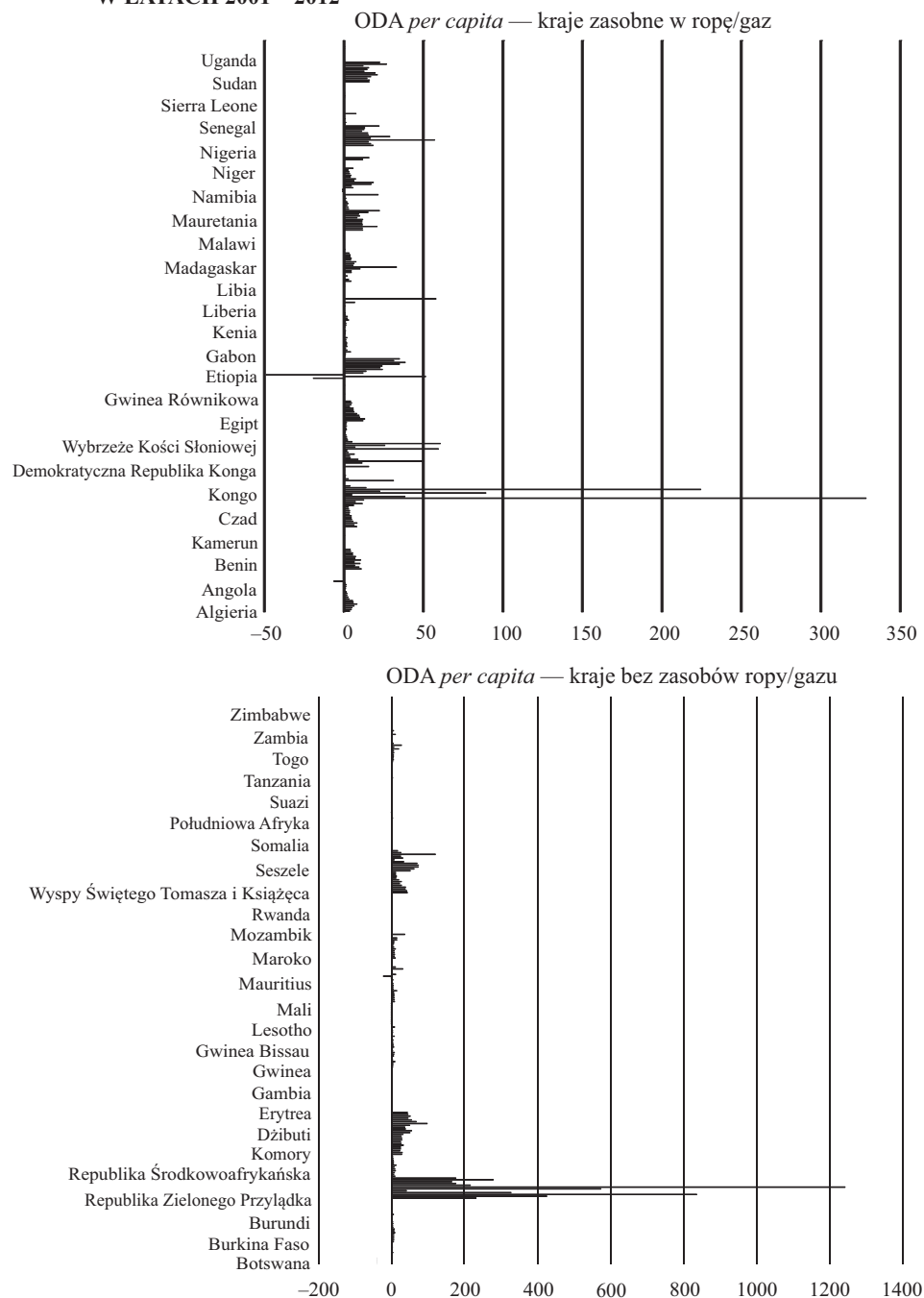
W badaniu ujęto następujące kraje: Algieria, Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Republika Zielonego Przylądka, Republika Środkowej Afryki, Czad, Komory, Dżibuti, Egipt, Gwinea Równikowa, Erytrea, Etiopia, Gabon, Gambia, Ghana, Gwinea, Gwinea-Bissau, Kenia, Kongo, Demokratyczna Republika Konga, Lesoto, Libia, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauritania, Mauritius, Maroko, Namibia, Niger, Nigeria, Rwanda, Senegal, Somalia, RPA, Sudan, Suazi, Togo, Tunezja, Uganda, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Wybrzeże Kości Słoniowej i Zimbabwe. W tabl. 1 przedstawiono mierniki statystyczne opisujące wielkość ODA udzielanej przez Francję tym krajom w latach 2001—2012. Próbę wyjściową ponownie podzielono na podpróby. Pierwszy podział oparto na kryterium posiadania bądź nie zasobów ropy i/lub gazu ziemnego, natomiast drugi — na kryterium historycznych powiązań kolonialnych z Francją.

**Wykr. 1. SZEREGI CZASOWE POMOCY ROZWOJOWEJ (w USD *per capita*)
UDZIELANEJ PRZEZ FRANCJĘ KRAJOM AFRYKAŃSKIM
W LATACH 2001—2012**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych <http://www.OECD.stat>.

**Wykr. 2. SZEREGI CZASOWE POMOCY ROZWOJOWEJ (w USD per capita)
UDZIELANEJ PRZEZ FRANCJĘ KRAJOM AFRYKAŃSKIM
W LATACH 2001—2012**

Źródło: jak przy wykr. 1.

Zwraca uwagę fakt, że średnia wartość udzielanej pomocy w przypadku krajów posiadających zasoby ropy i/lub gazu była istotnie wyższa niż w przypadku pozostałych krajów (odpowiednio 24,27 USD na osobę w porównaniu z 8,05 USD na osobę, natomiast różnica w medianach nie jest już tak znacząca). Test na równość średnich, oparty na statystyce Cochran i Coxa (1957), odrzucił w każdym przypadku hipotezę zerową o równości średnich dla podprób. Analo-giczny test nie dał natomiast podstaw do odrzucenia hipotezy o równości śred-niej pomocy w grupach krajów będących historycznymi koloniami i krajów nimi niebędących. Porównując natomiast odchylenia standardowe w obu grupach (kolonie i pozostałe kraje) dochodzimy do wniosku, że zróżnicowanie wielkości pomocy jest dużo większe w przypadku krajów niebędących dawnymi kolonia-mi. Oznacza to, że w grupie krajów będących historycznymi koloniami wielkość pomocy jest mało zróżnicowana w porównaniu z pozostałymi krajami. Spostrze-żenie to potwierdza zarówno rozbieżność między medianami (7,4 dla byłych kolonii w porównaniu z 0,47 dla pozostałych), jak i analiza danych prezentowa-nych na wyk. 1.

**TABL. 1. ODA UDZIELANA PRZEZ FRANCJĘ KRAJOM AFRYKAŃSKIM
W MLN USD PER CAPITA**

Mierniki statystyczne	Próba ogółem	Kraje			
		mające powiązania kolonialne	bez powiązań kolonialnych	zasobne w ropę/gaz	bez zasobów ropy/gazu
Średnia	16,058	15,891	16,188	24,273	8,049
Mediana	2,388	7,400	0,470	2,612	2,017
Minimum	-49,109	-49,109	-22,195	-22,195	-49,109
Maksimum	1242,900	328,480	1242,900	1242,900	328,480
Odchylenie standardowe	72,355	29,026	93,021	99,319	24,667
Współczynnik zmienności	4,506	1,827	5,746	4,092	3,065
Skośność	11,562	6,371	9,524	8,699	9,241
Kurtozja	163,510	57,322	104,980	89,010	105,980
Percentyl 5%	0,049	0,418	-0,203	-0,046	0,053
Percentyl 95%	51,586	55,987	41,359	73,514	31,080
Q3-Q1	8,789	12,588	1,560	9,638	7,852
Brakujące obserwacje	4	0	4	0	4
Liczba obserwacji	632	276	356	312	320
Odchylenie wewnątrzgrupowe <i>within</i> ...	50,328	24,618	63,470	68,034	22,077
Odchylenie międzygrupowe <i>between</i>	54,269	17,229	71,103	76,246	12,843

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie danych <http://www.OECD.stat>. Obliczenia wykonano w programie GRET.L.

Wysoka wartość średnia pomocy związana jest z dużymi jej transferami do Republiki Zielonego Przylądka, Republiki Demokratycznej Konga czy na Mauritius. W tabl. 1 przedstawiono również wielkości odchylenia standardowego, tzw. *within* oraz *between*. Pierwsza z wielkości obrazuje zróżnicowanie obserwacji dla kraju (w czasie), natomiast druga — między krajami. Obie wielkości są znaczące w porównaniu ze średnią, co świadczy o dużym zróżnicowaniu ob-

serwacji. Wpływają na to jednorazowe działania polegające na umarzaniu długu, a w przypadku małych krajów — realizacja stosunkowo dużych projektów mających większe znaczenie w przeliczeniu na mieszkańca niż realizacja podobnych projektów w krajach o dużej populacji.

Zmienne objaśniające

W celu zidentyfikowania czynników wpływających na wielkość pomocy rozwojowej udzielanej krajom afrykańskim przez Francję stworzono następujący zbiór potencjalnych zmiennych objaśniających:

- migracje — liczba imigrantów w danym roku oraz stopa migracji *per capita*, tj. liczba emigrantów do Francji w stosunku do całej populacji;
- *FDI per capita* — wielkość inwestycji bezpośrednich Francji w kraju biorcy (w USD na mieszkańca);
- import paliwa — wielkość importu paliw, olejów i pochodnych z kraju biorcy (w USD na mieszkańca);
- eksport paliwa — wielkość eksportu paliw, olejów i pochodnych do kraju biorcy (w USD na mieszkańca);
- import surowców — wielkość importu surowców, produktów niejadalnych (z pominięciem paliw) z kraju biorcy (w USD na mieszkańca);
- eksport surowców — wielkość eksportu surowców, produktów niejadalnych (z pominięciem paliw) do kraju biorcy (w USD na mieszkańca);
- import — import całkowity z kraju biorcy (w USD na mieszkańca);
- eksport — eksport całkowity do kraju biorcy (w USD na mieszkańca);
- współczynnik stabilności politycznej — indeks stabilności politycznej w kraju biorcy⁸;
- współczynnik kontroli korupcji⁹;
- liczba dziewcząt nieuczęszczających do szkoły podstawowej — zmienna aproksymująca jakość edukacji;
- stopa śmiertelności niemowląt;
- oczekiwana długość życia w chwili narodzin;
- ropa i/lub gaz — zmienna binarna, oznaczająca istnienie zasobów ropy i/lub gazu w danym kraju; 12 krajów miało udokumentowane zasoby ropy naftowej: Algieria, Angola, Czad, Kongo, Egipt, Gwinea Równikowa, Gabon, Libia, Nigeria, Sudan i Tunezja; natomiast producenci gazu to: Angola, Benin, Kamerun, Czad, Wybrzeże Kości Słoniowej, Demokratyczna Republika Konga, Gwinea

⁸ Współczynnik wyrażający nastroje dotyczące szansy niestabilności politycznej oraz/lub politycznie umotywowanej przemocy (łącznie z terroryzmem). Liczony jest on jako średnia ważona wskaźników uzyskiwanych na podstawie badań ankietowych. Przyjmuje wartości od ok. -2,5 (kraj niestabilny) do ok. 2,5 (kraj stabilny). Więcej na temat konstrukcji wskaźnika: Kaufmann, Kraay i Mastruzzi (2010).

⁹ Współczynnik wyrażony jest jako średnia ważona obliczona na podstawie maksymalnie 22 czynników zaczerpniętych z różnych baz danych; pokazuje w jakim stopniu władza sprawowana jest dla prywatnych korzyści z wykorzystaniem różnych form korupcji. Przyjmuje wartości od ok. -2,5 (mała kontrola korupcji) do ok. 2,5 (wysoka kontrola). Więcej na temat jego konstrukcji: Kaufmann i in. (2010).

Równikowa, Etiopia, Gabon, Ghana, Kenia, Liberia, Madagaskar, Malawi, Mauritania, Namibia, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone, Sudan i Uganda.

W badaniu korzystano z trzech baz danych: OECD, AFMI (*African Financial Markets Initiative*) oraz *World Bank*. Wielkości monetarne wyrażono w dolarach na mieszkańca. Podjęto się skonstruowania modelu panelowego, który wyjaśniałby motywację donatora zarówno w czasie, jak i przestrzeni (między krajami). Zmienną objaśnianą była wielkość ODA (*per capita*) otrzymywana przez kraj biorcę od Francji w danym roku. W celu wyeliminowania z modelu zmiennych objaśniających nadmiernie ze sobą skorelowanych, przeprowadzono analizę korelacji między zmiennymi aproksymującymi ubóstwo oraz zmiennymi aproksymującymi stopień powiązania gospodarczego między krajami biorcami i krajem donatorem.

Korelacja między zmiennymi objaśniającymi

Aby uniknąć wprowadzenia do modelu zmiennych objaśniających zbyt silnie ze sobą skorelowanych, w badaniu wstępnym oszacowano korelacje między potencjalnymi regresorami. W tabl. 2 podano wielkości współczynników korelacji między zmiennymi aproksymującymi poziom ubóstwa krajów. Zauważmy, że stopa śmiertelności niemowląt jest wysoko i ujemnie skorelowana ze współczynnikiem stabilności politycznej, współczynnikiem kontroli korupcji oraz oczekiwaną długością życia w momencie narodzin. Współczynnik stabilności politycznej jest ujemnie skorelowany z ograniczonym dostępem do edukacji (liczbą dziewcząt nieuczęszczających do szkoły podstawowej) i dodatnio ze współczynnikiem kontroli korupcji, natomiast PKB *per capita* jest tylko w niewielkim stopniu skorelowany z pozostałymi zmiennymi objaśniającymi.

**TABL. 2. KORELACJA MIĘDZY ZMIENNYMI OBJAŚNIAJĄCYMI
APROKSYMUJĄCYMI UBÓSTWO**

Zmienne objaśniające	Oczekiwana długość życia (w chwili narodzin)	Stopa śmiertelności noworodków	PKB <i>per capita</i>	Współczynnik		Liczba dziewcząt nieuczęszczających do szkoły podstawowej <i>per capita</i>
				stabilności politycznej	kontroli korupcji	
Oczekiwana długość życia (w chwili narodzin)	1	-0,4247	0,0319	0,1839	0,2108	-0,2332
Stopa śmiertelności noworodków	x	1	0,0218	-0,4434	-0,5580	0,6610
PKB <i>per capita</i>	x	x	1	-0,1133	-0,0894	-0,0328
Współczynnik stabilności politycznej	x	x	x	1	0,6737	-0,4338
Współczynnik kontroli korupcji	x	x	x	x	1	-0,4038
Liczba dziewcząt nieuczęszczających do szkoły podstawowej <i>per capita</i>	x	x	x	x	x	1

U w a g a. Pogrubiono wartości korelacji przekraczające co do wartości bezwzględnej 0,4.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie bazy danych *World Development Indicators*.

W tabl. 3 przedstawiono korelacje między zmiennymi aproksymującymi stopień powiązania gospodarczego między Francją i krajami biorcami. Szczególnie silne jest powiązanie między stopą migracji a importem i eksportem. Eksport surowców okazał się być silnie powiązany z całością eksportu a importem paliw — z całością importu. Może to oznaczać, że w bilateralnych stosunkach handlowych surowce zdominowały eksport, a paliwa — import. Wskazuje to na ograniczone możliwości transferu technologii z Francji w ramach tych relacji. Warto podkreślić również silne powiązanie liniowe między *FDI* a importem surowców, co sugeruje nastawienie na drenaż zasobów z kraju odbiorcy. Stopa migracji (w przeliczeniu na mieszkańca) jest w niewielkim stopniu powiązana z pozostałymi zmiennymi.

TABL. 3. KORELACJE MIĘDZY ZMIENNYMI OPISUJĄCYMI STOPIEŃ POWIĄZANIA GOSPODARCZEGO MIĘDZY KRAJAMI (wartości *per capita*)

Zmienne	Migracje	<i>FDI</i>	Import paliwa	Eksport paliwa	Import surowców	Eksport surowców	Import	Eksport
Migracje	1	0,2231	-0,0881	0,0687	0,0964	0,2481	0,0497	0,1881
<i>FDI</i>	x	1	0,0618	0,1513	0,4701	0,3388	0,1876	0,3866
Import paliwa ...	x	x	1	0,2114	0,0322	0,0522	0,8915	0,1803
Eksport paliwa	x	x	x	1	0,0913	0,3261	0,1712	0,2533
Import surowców	x	x	x	x	1	0,3402	0,1069	0,3617
Eksport surowców	x	x	x	x	x	1	0,3317	0,5957
Import	x	x	x	x	x	x	1	0,6478
Eksport	x	x	x	x	x	x	x	1

U w a g a. Jak w tabl. 2.

Ź r ó d ł o: jak w tabl. 2.

Przy szacowaniu modeli unikano wprowadzania jako zmiennych objaśniających tych wielkości, które były ze sobą silnie skorelowane. Przyjęto zatem, że współczynnik kontroli korupcji i współczynnik stabilności politycznej odzwierciedlają cechy, których uproszczoną odwrotność można przybliżyć za pomocą stopy śmiertelności noworodków czy jakością edukacji, przy czym wysokie wartości tych ostatnich świadczą o wysokim poziomie ubóstwa, a tych pierwszych — o jakości instytucji. Poziom PKB *per capita* jest często stosowanym miernikiem rozwoju gospodarczego (Lewis, 1955). W przypadku zmiennych opisujących powiązania gospodarcze między krajami unikano wprowadzania do modelu importu i importu paliw, a także eksportu i eksportu surowców.

MODEL

Rozważamy model panelowy postaci:

$$y_{it} = \mathbf{x}_{it}\boldsymbol{\beta}' + u_{it} \quad (1)$$

gdzie y_{it} oznacza wielkość ODA udzielonej przez Francję krajowi i -temu w roku t , przy czym $t = 2001, \dots, 2012$, natomiast $i = 1, \dots, 43$. Ponadto \mathbf{x}_{it} jest wektorem zmiennych objaśniających, a u_{it} oznacza błąd losowy przypisany

krajowi i -temu w roku t . W zależności od sposobu dekompozycji błędu losowego uzyskujemy nieco inną specyfikację modelu. Przykładowo:

$$y_{it} = \mathbf{x}_{it}\boldsymbol{\beta}' + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

przedstawia tzw. model panelowy z efektami ustalonymi. W tym przypadku szacowanie modelu jest równoznaczne z przyjęciem założenia, że każdemu krajowi afrykańskiemu przypisana jest pewna część pomocy z oficjalnego koszyka, niezależna od czasu i innych czynników. Wielkość pomocy, jaką otrzymuje kraj i -ty jest zatem częściowo ustalona z góry, a jedynie w części zależy od innych wielkości, zmiennych w czasie. Zasadność zastosowania takiego modelu motywujemy również wspomnianym już wcześniej znacznym zróżnicowaniem pomocy przekazywanej różnym krajom (Kongo, Demokratyczna Republika Konga i Wybrzeże Kości Słoniowej stanowią bardzo wyraźny przykład takiego zróżnicowania).

Inną możliwą specyfikacją jest tzw. model panelowy z efektami losowymi postaci:

$$y_{it} = \mathbf{x}_{it}\boldsymbol{\beta}' + v_i + u_{it} \quad (3)$$

Na podstawie dostępnej statystyki dotyczącej wielkości pomocy rozwojowej udzielanej przez Francję krajom afrykańskim oraz jej udziale w PKB, jak również tego, jaki udział stanowiła ona w PKB kraju biorcy stwierdzono, że zasadne jest przyjęcie modelu (2). Estymacja tego modelu sprowadza się do wprowadzenia zmiennej binarnej dla każdej jednostki panelu (i) oraz pominięcia stałej z modelu. Metodę tę nazywamy metodą najmniejszych kwadratów z uwzględnieniem zmiennych binarnych (*Least Squares Dummy Variables — LSDV*). Drugi sposób polega na odjęciu od każdej wartości średniej zmiennej objaśnianej średniej wewnątrzgrupowej i oszacowaniu modelu bez stałej:

$$\hat{y}_{it} = y_{it} - \bar{y}_i \quad (4)$$

gdzie średnia wewnątrzgrupowa zdefiniowana jest jako:

$$\bar{y}_i = \frac{1}{T_i} \sum_{t=1}^{T_i} y_{it}$$

gdzie T_i oznacza liczbę obserwacji dostępnych dla jednostki i -tej (Hsiao, 2013).

W przypadku modelu z efektami ustalonymi prezentujemy dwa rodzaje współczynnika determinacji (R^2). *LSDV* R^2 to miara dopasowania modelu ze zmiennymi 0—1 dla poszczególnych jednostek, natomiast *within* R^2 jest miarą dopasowania modelu dla zmiennej \hat{y}_{it} przy założeniu, że interesuje nas bardziej wpływ innych czynników niż efekty stałe.

Wszystkie obliczenia wykonano z wykorzystaniem pakietu GRETL (Cottrel i Lucchetti, 2014; Kufel, 2011) i są one zgodne z obliczeniami wykonywanymi w pakiecie STATA. Wykorzystywana jest też podobna parametryzacja modelu. W związku z tym w wydruku pojawia się wielkość „stała” (tabl. 4 i 5), ponieważ w obu pakietach wykorzystywany jest nieco inny wariant transformacji wewnątrzgrupowej niż podany we wzorze (4). Proces ten szczegółowo opisuje Witkowski (2012). W wyniku tego podana stała jest w rzeczywistości oceną średnich efektów indywidualnych dla panelu.

WYNIKI

W tabl. 4 i 5 przedstawiono wyniki estymacji modeli w podziale na wymienione wcześniej podgrupy. We wszystkich modelach zmienną objaśnianą był logarytm z wielkości pomocy rozwojowej *per capita*. Zlogarytmowanie zmiennej objaśnianej pozwoliło na zawężenie zakresu zmiennej i zmniejszenie wrażliwości szacunków na występowanie wielkości ekstremalnych (wykr. 1 i 2). Przy szacowaniu modeli wzięto pod uwagę wszystkie podane wcześniej w artykule zmienne objaśniające, przy czym testowano również zasadność wprowadzenia do modelu zmiennych zlogarytmowanych, podniesionych do kwadratu i opóźnionych. Metodą regresji krokowej z modelu usuwane były zmienne o największej *p*-wartości. Ostateczne modele zawierają tylko zmienne objaśniające statystycznie istotne. Dla każdego modelu przeprowadzono testy diagnostyczne weryfikujące słuszność zastosowania danej specyfikacji: test Hausmana (1978) oraz test *F* na różnicowanie wyrazu wolnego w grupach.

W tabl. 4 pokazano najlepsze modele dla krajów będących i niebędących historycznymi koloniami Francji. Istotnymi zmiennymi objaśniającymi wielkość udzielanej pomocy były: stopa śmiertelności niemowląt (zmienna aproksymująca ubóstwo) oraz w przypadku modelu dla byłych kolonii również wielkość migracji *per capita* z danego kraju do Francji. Wzrost stopy śmiertelności niemowląt (rozumianej jako wzrost ubóstwa) w poprzednim okresie wpłynął istotnie na wzrost wielkości pomocy udzielanej krajowi biorcy i analogicznie — jej spadek wpłynął na spadek wielkości pomocy. Podobnie wzrost migracji z danego kraju wpłynął na wzrost pomocy udzielanej krajowi biorcy przez Francję.

TABL. 4. WYNIKI ESTYMACJI MODELI — HISTORYCZNE KOLONIE A POZOSTAŁE KRAJE

Wyszczególnienie	Kolonie					
	dawne			pozostałe		
	współczynnik	błąd	<i>p</i> -wartość	współczynnik	błąd	<i>p</i> -wartość
Stała	0,796	0,393	0,044	-2,417	0,731	0,001
Stopa migracji <i>per capita</i>	94,811	35,110	0,007	—	—	—
Stopa śmiertelności (-1)	0,019	0,006	0,002	0,033	0,011	0,003
<i>SKR</i>	80,376			347,741		
<i>LSDV R</i> ²	0,800			0,735		
<i>Within R</i> ²	0,047			0,077		
<i>LSDV F</i>	37,863 (<0,001)			26,525 (<0,001)		

TABL. 4. WYNIKI ESTYMACJI MODELI — HISTORYCZNE KOLONIE A POZOSTAŁE KRAJE (dok.)

Wyszczególnienie	Kolonie					
	dawne			pozostałe		
	współ- czynnik	błąd	<i>p</i> -wartość	współ- czynnik	błąd	<i>p</i> -wartość
Statystyka testu Hausmanna	6,915 (0,003)			25,277 (<0,001)		
Statystyka <i>F</i> testu na zróżnicowanie wyrazu wolnego	37,270 (<0,001)			23,278		

U w a g a. *SKR* — suma kwadratów reszt modelu. Zmienna objaśniana — logarytm z wartości pomocy rozwojowej *per capita*. W nawiasach podano *p*-wartości; test Hausmanna — H_0 : model z efektami losowymi, H_1 : model z efektami stałymi; test na zróżnicowanie wyrazu wolnego — H_0 : grupy posiadają wspólny wyraz wolny.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie danych <http://www.OECD.stat>. Obliczenia wykonano w programie GRETL. W testach istotności wykorzystano błędy odporne (Arellano).

W przypadku krajów niebędących historycznymi koloniami Francji istotny okazał się tylko poziom ubóstwa. Porównanie wartości wyrazów wolnych poszczególnych grup krajów sugeruje wyraźnie, że nawet gdyby migracje ustały a stopa śmiertelności noworodków w obu grupach była na zbliżonym poziomie, to i tak byłyby kolonie otrzymują większą wartość pomocy *per capita* niż pozostałe kraje (wykr. 3). Ponadto w wielu przypadkach ujemny wyraz wolny dla krajów pozostałych sugeruje, że przeciętna wartość pomocy finansowej otrzymywanej przez te kraje nie przekracza 1 dolara na osobę. Na tym tle wyróżnia się wspomniana już wartość pomocy otrzymywanej przez Republikę Zielonego Przylądka czy Mauritius.

W przypadku obu modeli *LSDV R*² przyjęło dużą wartość, podczas gdy *within R*² było niewielkie. Oznacza to, że głównym czynnikiem objaśniającym w modelu są efekty indywidualne, natomiast wpływ pozostałych istotnych zmiennych jest niewielki.

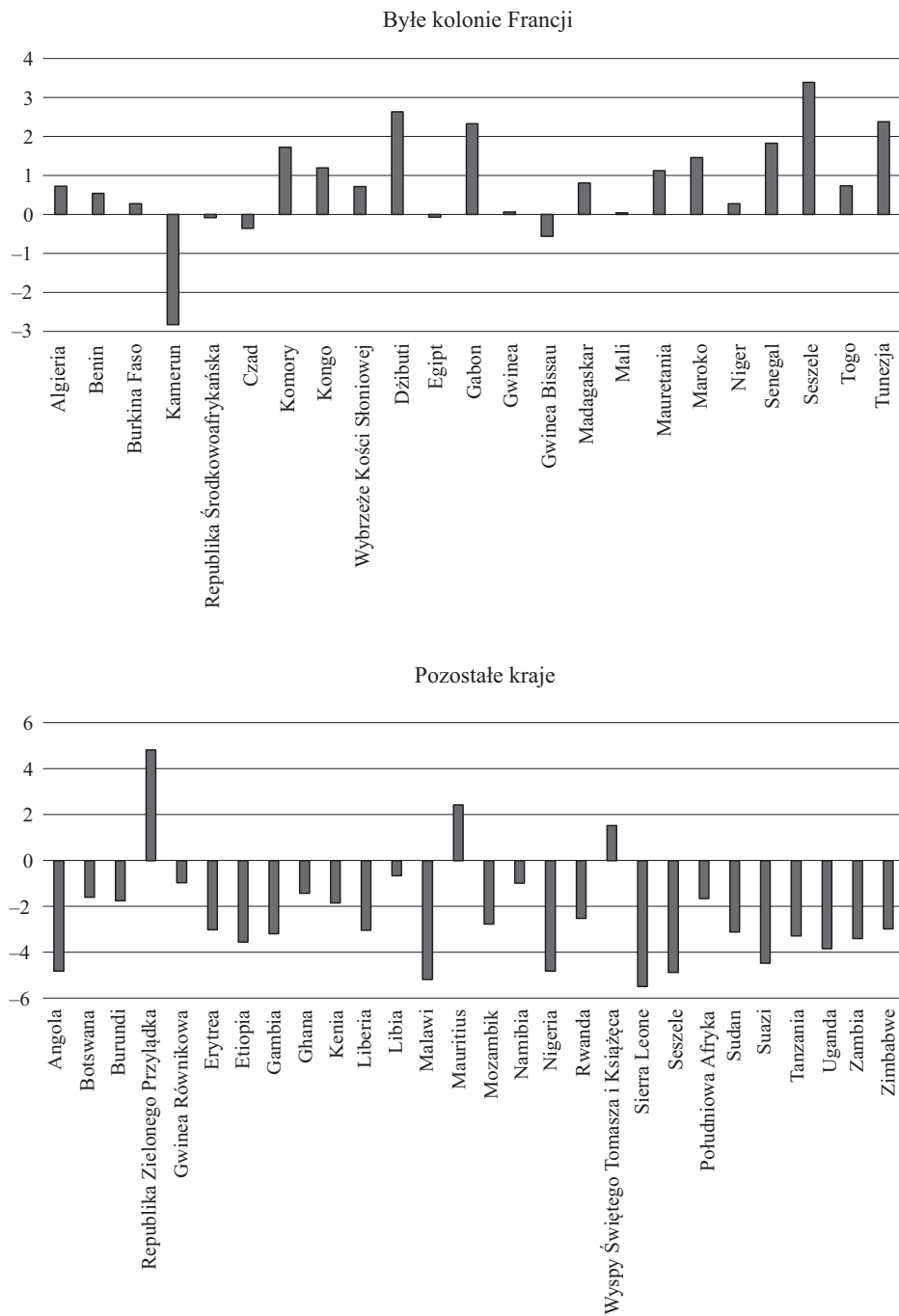
TABL. 5. WYNIKI ESTYMACJI MODELI — KRAJE ZASOBNE W SUROWCE ENERGETYCZNE A KRAJE POZOSTAŁE

Wyszczególnienie	Kraje					
	zasobne w ropę/gaz			pozostałe		
	współ- czynnik	błąd	<i>p</i> -wartość	współ- czynnik	błąd	<i>p</i> -wartość
Stała	3,645	1,473	0,014	-12,332	5,615	0,031
Stopa migracji <i>per capita</i> (-1)	1253,030	318,795	0,000	—	—	—
Log (PKB <i>per capita</i>) (-1)	-0,479	0,213	0,026	1,329	0,661	0,047
Stopa śmiertelności (-1)	—	—	—	0,078	0,027	0,005
<i>FDI_PC</i> (-1)	—	—	—	0,003	0,001	0,001
<i>FDI_PC</i> (-2)	—	—	—	0,003	0,001	0,072
<i>SKR</i>	279,700			68,820		
<i>LSDV R</i> ²	0,742			0,865		
<i>Within R</i> ²	0,037			0,108		
<i>LSDV F</i>	26,467 (<0,001)			15,342 (0,004)		
Statystyka testu Hausmanna	9,726 (0,008)			21,769 (<0,001)		
Statystyka <i>F</i> testu na zróżnicowanie wyrazu wolnego	18,24 (<0,001)			23,278		

U w a g a. Jak przy tabl. 4.

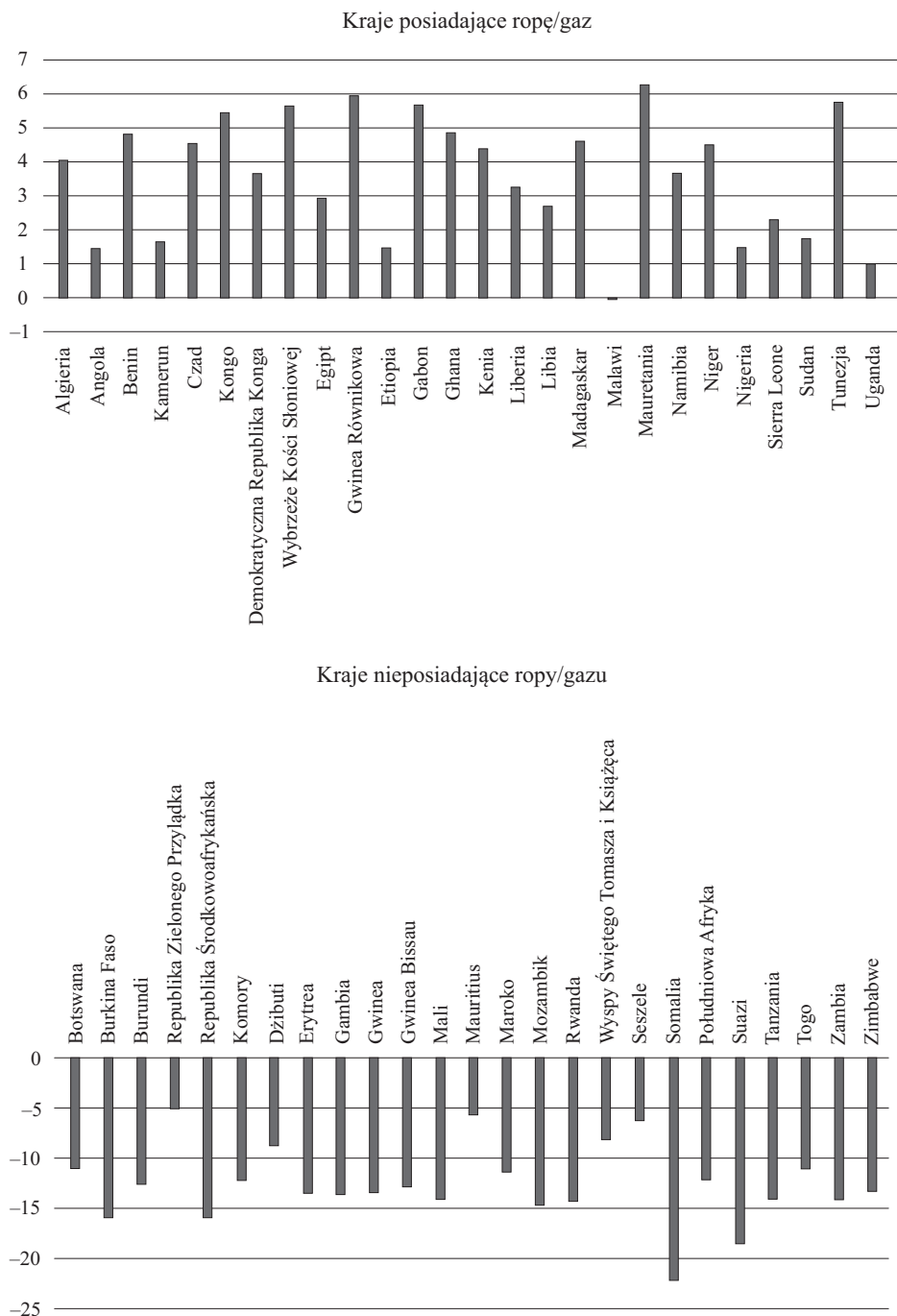
Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 4.

Wykr. 3. OSZACOWANY WYRAZ WOLNY

Źródło: jak przy wykr. 1.

Wykr. 4. OSZACOWANY WYRAZ WOLNY

Źródło: jak przy wykr. 1.

W kolejnym etapie badania przeanalizowano kraje posiadające i nieposiadające zasobów ropy i/lub gazu. Zmiennymi istotnie wpływającymi na wielkość otrzymywanej pomocy w grupie krajów posiadających zasoby ropy i/lub gazu okazały się: stopa migracji *per capita* z roku poprzedzającego (stymulanta) oraz logarytm z wartości PKB *per capita* z roku poprzedzającego (destymulanta). Fakt, że im mniejsza była wartość PKB *per capita* w roku poprzedzającym transfer środków, tym większą pomoc dany kraj otrzymywał w danym roku, może sugerować, że czynnik ubóstwa brany jest pod uwagę przy dystrybucji pomocy rozwojowej w grupie krajów posiadających zasoby naturalne.

W przypadku krajów nieposiadających zasobów ropy lub gazu logarytm z PKB *per capita* był również istotną zmienną wpływającą na wielkość otrzymywanej pomocy rozwojowej, przy czym okazał się stymulantą. Taki wynik może sugerować, że w drugiej grupie krajów wspierane były te cechujące się większym bogactwem. Wniosek ten łagodzi spostrzeżenie, że druga zmienna aproksymująca ubóstwo — współczynnik śmiertelności noworodków — okazała się również istotna i też miała charakter stymulanta. Co szczególne — istotne okazały się też wielkości bezpośrednich inwestycji zagranicznych w roku poprzednim i sprzed dwóch lat. Fakt, że istotna okazała się wartość, a niezlogarytmowana wartość *FDI*, świadczy o silniejszej, nieliniowej zależności między analizowanymi wielkościami.

Otrzymane wyrazy wolne dla poszczególnych grup przedstawiono na wyk. 4. W przypadku krajów nieposiadających zasobów naturalnych wartości wyrazów wolnych są ponownie w przeważającej większości ujemne. Oznacza to, że średnia wartość pomocy rozwojowej przekazywana tej grupie krajów nie przekraczała 1 dolara na osobę. W przypadku modelu oszacowanego dla tej grupy państw *within R²* było największe w porównaniu z czterema pozostałymi modelami, co sugeruje, że wpływ pozostałych zmiennych — poza wyrazem wolnym — był w tej grupie najsilniejszy.

Wnioski

System pomocy rozwojowej budzi wielorakie wątpliwości od momentu jego ustanowienia w 1960 r. Fakt, że data kończąca okres kolonializmu w Afryce jest również cezurą otwarcia systemu współpracy rozwojowej, skłania do refleksji dotyczącej jego charakteru. Pojawia się bowiem pytanie, czy ta zbieżność jest efektem faktycznej przemiany w relacjach Północ—Południe czy też kontynuacją dawnej praktyki pod nowym szyldem. Krytyka pomocy rozwojowej w znacznej mierze opiera się m.in. na przyjęciu założenia, że pomoc w istocie jest instrumentem realizacji interesów donatorów i w konsekwencji nie wspiera rozwoju gospodarczego. Wykorzystanie w krajach afrykańskich koncepcji leżących u podstaw Planu Marshalla stanowiło w zasadzie naturalną kolej rzeczy po dekolonizacji, jak również jeden z elementów kształtowania bipolarnych stosunków światowych mocarstw (Williams, 2014). Wpisuje się to w koncepcję neokolonializmu, czyli dalszej eksploatacji zasobów Afryki przez kraje rozwinięte przy wykorzystaniu przewagi politycznej i gospodarczej. Pojawienie się nowych donatorów z grupy krajów o średnich dochodach zachwiało równowagę relacji Północ—Południe na

kontynencie afrykańskim i zmusza wszystkich uczestników systemu współpracy rozwojowej do przemyślenia strategii stosunków w ujęciu bi- i multilateralnym.

Wyniki badań ilościowych pomocy rozwojowej udzielanej przez Francję zdają się częściowo uzasadniać założenia jakościowego modelu tradycyjnego udzielania tej pomocy, opartego na kryteriach wymiaru współpracy (Andrzejczak, 2014). Rezultaty badania pozwalają stwierdzić, że były kolonie Francji faktycznie otrzymują więcej pomocy rozwojowej niż kraje niemające takich powiązań. W przypadku krajów niezwiązanych w przeszłości z kolonializmem Francji stwierdzono niższe wartości przyznawanej pomocy (mierzone medianą), niezależnie od pozostałych zmiennych. W przypadku rozróżnienia wynikającego z posiadanych surowców energetycznych można zauważyć większe zaangażowanie w pomoc dla krajów posiadających zasoby. Pomoc rozwojowa stanowi zatem uzasadnienie obecności gospodarczej w krajach, w których Francja chce realizować interesy polityczne i gospodarcze.

Stwierdzono, że polityka rozwojowa może być powiązana z przynależnością do poszczególnych podgrup krajów. W przypadku dawnych kolonii, które otrzymują więcej pomocy, obserwuje się wyraźne związki między migracją i zmienną aproksymującą ubóstwo a wielkością pomocy. Z wyższym poziomem ubóstwa związana jest także większa pomoc w grupie krajów niebędących koloniami oraz posiadającymi ropę, natomiast w krajach nieposiadających zasobów energetycznych pomoc podąża za bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi. Francja pomaga zatem krajom, w których inwestuje, co pozwala przypuszczać, że polityka rozwojowa zmierza do poszerzania rynków zbytu oraz realizacji inwestycji zagranicznych, natomiast pomoc rozwojowa stanowić może swoistą rekompensatę za uzyskane korzyści. Ponadto można stwierdzić, że Francja w krajach preferowanych ze względu na przeszłość kolonialną oraz dostęp do surowców realizuje w istocie politykę związaną ze zwalczaniem problemów wynikających z pogłębiającego się ubóstwa. Można to przyjąć za pozytywny aspekt przemian w systemie pomocy rozwojowej oraz próbę częściowej, faktycznej, realizacji deklarowanych celów rozwojowych.

Stwierdzono także duże znaczenie migracji, co oznacza, że Francja jako kraj przyjmujący wielu imigrantów zainteresowana jest utrzymaniem dobrych relacji i wspieraniem rozwoju w krajach, z których oni pochodzą. Zależność ta jest istotna także w przypadku krajów zasobnych w surowce energetyczne. Jakkolwiek współpraca rozwojowa stanowi element polityki zagranicznej, to może ona służyć także realizacji polityki wewnętrznej, w ramach której stosunki z krajami pochodzenia migracji odgrywają dziś duże znaczenie.

Wnioski te są do pewnego stopnia spójne z wynikami uzyskanymi w badaniach wcześniejszych Andrzejczak i Kliber (2015). W świetle wyników badania i analizy modelu panelowego można stwierdzić, że motywacja Francji jest spójna z deklarowaną strategią promowania rozwoju na tyle, na ile zbieżne jest to z realizacją długo- i krótkookresowych celów francuskiej polityki zagranicznej i wewnętrznej. Włączenie do grupy priorytetowych odbiorców pomocy byłych kolonii pozwala na umotywowanie wysokich transferów właśnie do tej grupy. Nie dziwi fakt, że kraje priorytetowe niebędące koloniami są krajami bogatymi w zasoby naturalne, co potwierdziły wyniki badania. Przynależność do modelu

tradycyjnego pomocy rozwojowej zdaje się potwierdzać także udział w międzynarodowych inicjatywach, takich jak m.in. zobowiązanie do redukcji zadłużenia w ramach Klubu Paryskiego. Mając jednak na uwadze, że pomoc rozwojowa dla swojej skuteczności wymaga zorientowania na odbiorcę, motywacja Francji jako donatora nadal budzi wątpliwości.

Na koniec warto dodać, że pewnym ograniczeniem w badaniu jest analizowanie wysokości pomocy *per capita*. W przypadku krajów o bardzo małej populacji mogło to zniekształcić wyniki, jednak uznano, że takie podejście jest bardziej miarodajne niż badanie pomocy ogółem z pominięciem kwestii wielkości populacji. Na wyniki ma wpływ również fakt, że wysokość francuskiej pomocy zależna jest od bieżących wydarzeń. Wykreślenie z listy krajów rozwijających się w 2000 r. — zależnych od Francji — Nowej Kaledonii i Polinezji Francuskiej w istotny sposób wpłynęło na spadek całkowitego wolumenu pomocy w 2001 r., natomiast wojna domowa na Wybrzeżu Kości Słoniowej spowodowała duży wzrost wsparcia przez Francję tego kraju w latach 2009 i 2011. Pomoc Francji uzależniona była także od jednorazowych redukcji zadłużenia dla ważnych dostawców zasobów naturalnych w okresie 2002—2012, a szczególnie w latach 2005 i 2006.

dr Katarzyna Andrzejczak, dr Agata Kliber — *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*

LITERATURA

- Acemoglu, D., Robinson, J.A. (2015). The Rise and Decline of General Laws of Capitalism. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 29, no. 1, s. 3—28. Pobrane z: doi:<http://dx.doi.org.00002b210704>.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J.A. (2012). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation: Reply. *American Economic Review*, vol. 102, no. 6, s. 3077—3110. Pobrane z: doi:<http://dx.doi.org.00002b210704.han3.ue.poznan.pl/10.1257/aer.102.6.3077>.
- Andrzejczak, K. (2014). Transfer of Technologies in Development Cooperation Models. W: I. Filipovic (red.), M. Klacmer Calopa, F. Galetic, *Economic and Social Development 7th International Scientific Conference Book of Proceedings*, s. 184—196. Varazdin: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency.
- Andrzejczak, K., Kliber, A. (2015). The Model of French Development Assistance — Who Gets the Help? *Dynamic Econometric Models*, vol. 15, s. 89—109.
- Babaci-Wilhite, Z., Macleans, A., Geo-JaJa, Shizhou, L. (2013). China's aid to Africa: competitor or alternative to the OECD aid architecture? *International Journal of Social Economics*, vol. 40, no. 8, s. 729—743.
- Birdsall, N., Rodrik, D., Subramanian, A. (2005). How to Help Poor Countries. *Foreign Affairs*, vol. 84, no. 4, s. 136—152.
- Bräutigam, D. (2011). Aid "With Chinese Characteristics": Chinese Foreign Aid and Development Finance Meet the OECD-DAC Aid Regime. *Journal of International Development*, vol. 23, no. 5.
- Burnside, C., Dollar D. (2000). Aid, Policies, and Growth. *American Economic Review*, vol. 90, no. 4, s. 847—868. DOI: 10.1257/aer.90.4.847.
- Chafer, T., Cumming, G. (2011). *From Rivalry to Partnership? New Approaches to the Challenges of Africa*. Burlington: Ashgate Publishing Company.

- Chaponniere, J., Comolet, E., Jacquet, P. (2009). Les pays émergents et l'aide au développement (Emerging Countries and Foreign Aid Policy. With English summary). *Revue D'économie Financière*, vol. 95, s. 173—188.
- Charnoz, O., Severino, J.-M. (2007). Aide publique au développement, Coll Reperes. Paris: La Découverte.
- Chauvet, L., Collier, P. (2009). Elections and Economic Policy in Developing Countries. *Economic Policy*, vol. 59, s. 509.
- Chou, T. (2012). Does Development Assistance Reduce Violence? Evidence from Afghanistan. *Economics of Peace and Security Journal*, vol. 7, no. 2, s. 5—13.
- Cochran, W.G., Cox G.M. (1957). *Experimental Designs*, John Wiley & Sons.
- Cottrel, A., Lucchetti, R.J. (2014). *Gretl User's Guide, GNU Regression, Econometrics and Time-series Library*. Pobrane z: <http://gretl.sourceforge.net/gretl-help/gretl-guide.pdf>.
- Crescenzi, M.C., Enterline, A.J., Long, S.B. (2008). Bringing Cooperation Back W: A Dynamic Model of Interstate Interaction. *Conflict Management and Peace Science*, vol. 25, no. 3, s. 264—280.
- Doucouliafos, H., Paldam, M. (2013). Explaining development aid allocation by growth. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, vol. 2, no. 1, s. 21—41.
- Easterly, W., Pfütze, T. (2008). Where Does the Money Go? Best and Worst Practices in Foreign Aid. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 22, no. 2, s. 29—52.
- Eyben, R. (2012). Struggles in Paris: the DAC and the purposes of development aid. *European Journal of Development Research*, vol. 25, no. 1, s. 78—91.
- Gore, C. (2013). The New Development Cooperation Landscape: Actors, Approaches, Architecture. *Journal of International Development*, vol. 25, s. 769—786. DOI: 10.1002/jid.2940.
- Harman, S., Williams, D. (2014). International development in transition. *International Affairs*, vol. 90, no. 4, s. 925—941. DOI:10.1111/1468-2346.12148.
- Hausman, J.A. (1978). Specification Tests in Econometrics. *Econometrica*, vol. 46, s. 1251—1271.
- Hsiao, Ch. (2013). *Analysis of Panel Data*, Third Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hugon, P. (2008). *L'économie du développement et la pensée francophone*. Paris: Editions des Archives Contemporaines.
- Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M. (2010). The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. *World Bank Policy Research Working Paper*, no. 5430. Pobrane z: <https://ssrn.com/abstract=1682130>.
- Kim, S., Lightfoot, S. (2011). Does "DAC-Ability" Really Matter? The emergence of non-DAC Donors: Introduction to Policy Arena. *J. Int. Dev.*, no. 23, s. 711—721. DOI: 10.1002/jid.1795.
- Kmita, J. (1991). *Essays on the Theory of Scientific Cognition*. Warszawa, Dordrecht/Boston/London: PWN — Polish Scientific Publishers, Kluwer Academic Publishers.
- Kufel, T. (2011). *Ekonometria. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem programu GRETL*. Warszawa: PWN.
- Lewis, W.A. (1955). *Theory of Economic Growth*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- MAE (2015). Informacje ze strony Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Ministère des Affaires étrangères). Pobrano z: <http://www.diplomatie.gouv.fr>, dostęp: 02.2015 r.
- McEwan, C., Mawdsley, E. (2012). Trilateral Development Cooperation: Power and Politics in Emerging Aid Relationships. *Development and Change*, vol. 43, no. 6, s. 1185—1209.
- Milczarek, A. (2014). Africa as a New Potential of the Global Economy. *Journal of International Studies*, vol. 7, no. 2. DOI: 10.14254/2071-8330.2014/7-2/13.
- OECD (2012). *Strategy for Development*. Adopted at the Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 23—24 May 2012. Pobrane z: <http://www.oecd.org/development/50452316.pdf>.

- Page, S., Willem te Velde, D. (2004). *Foreign Direct Investment by African Countries*. Pobrano z: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5739.pdf>, dostęp 25.09.2015 r.).
- Quadir, F. (2013). Rising Donors and the New Narrative of "South-South" Cooperation: What Prospects for Changing the Landscape of Development Assistance Programmes? *Third World Quarterly*, vol. 34, no. 2, s. 321—338. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01436597.2013.775788>.
- Simplice, A. (2014). Development thresholds of foreign aid effectiveness in Africa. *International Journal of Social Economics*, vol. 41, no. 11, s. 1131—1155.
- Walker, M. (2008). Indian Ocean Nexus. *Wilson Quarterly*, vol. 32, no. 2, s. 21—28.
- Williams, J.H. (2014). US foreign aid. *Asian Education and Development Studies*, vol. 3, no. 1, s. 11—30.
- Williamson, J. (2004). The Strange History of the Washington Consensus. *Journal of Post Keynesian Economics*, vol. 27, no. 2, s. 195—206.
- Witkowski, B. (2012). Modele danych panelowych. W: M. Bazyl, M. Gruszczyński (red.), M. Książek, M. Owczarczuk, A. Szulc, A. Wiśniowski, B. Witkowski, *Mikroekonometria. Modele i metody analizy danych indywidualnych*. Wolters Kluwer SA.
- Woods, N. (2008). Whose aid? Whose influence? China, emerging donors and the silent revolution in development assistance. *International Affairs*, no. 84, s. 1205—1221. DOI:10.1111/j.1468-2346.2008.00765.x.

Summary. *The paper analyses the official development assistance provided by France to African countries within 2001—2012. The term official development assistance is understood as financial flows directed by the institutions of donor countries to a certain group of countries and multilateral institutions in order to support the progress and prosperity of developing countries. The aim of the study is to verify whether the criteria for granting financial support declared by the donors (in here: France) and determined by the Millennium Development Goals (defined by the UN General Assembly in 2000), are covered by actual financial flows.*

Data concerning the volume of the development assistance within 2001—2012 were analysed in the following subgroups of countries: the ones which were and were not historical colonies as well as countries with and without natural resources. For each subgroup, a panel model with fixed effects was estimated. It was stated that although mainly the development issues and anti-poverty campaign are postulated by the French foreign policy, the recipients structure of development assistance provided by France is largely dependent on the common colonial past, energy sources potential (oil, gas, uranium), migration level as well as bilateral trade exchange.

Keywords: official development assistance, UN Millennium Declaration Development Goals, panel model with fixed effects.